

Szent a családban

*Alessandro Barbero: Un santo
in famiglia.*

Vocazione religiosa e resistenza sociali
nell'agiografia latina medievale.

Torino, Rosenberg & Sellier, 1991.

Barbero könyve egy, a középkori szentek Vita-jában gyakran előforduló, de eddig önmagában kevésbé vizsgált motívumot mutat be. A szent azért, hogy Istennek szentelhesse magát, sokszor szembefordul családjával, akik más, világi életmódot, házasságot és karriert írnak elő számára. Assisi Szent Ferenc talán a legismertebb példa erre, de korántsem ő volt az egyetlen vagy az első, akinek le kellett küzdenie a családi ellenállást ahhoz, hogy az általa választott életmódot folytassa. Barbero az első keresztény mártiroktól a 15. századi szent-életrajzokig követi végig ennek a toposznak a használatát. Kiindulópontja egy bibliai paradoxon: mind az Ó-, mind az Újtestamentum ellentmondó parancsolatokat tartalmaz a szülő-gyerek kapcsolatról. Egyrészt a „tiszteled apádat és anyádat” különböző formáit (pl. Exodus, 20:12, Efesusiakhoz szóló levél 6:1), másrészt azt az előírást, miszerint Istenért mindent el kell hagyni: vagyont, családot, szülőket (pl. Genézis 12:1, Máté 10:37). Hogyan foglaltak állást a késő-antikvitástól a kora-újkorig a szentek és legendáik írói? Barbero szerint a Meroving-kor kivételével a világtól való elfordulás jellemző, amelynek egyik fontos összetevőjévé válik a családdal való teljes szakítás, és a szakítás pillanatában (ez a „pillanat” néha nagyon is hosszú folyamat) a konfliktust a világi és vallási értékrendszerek összeütközése adja. A Meroving-kor az egyetlen, amelyben a szent össze tudja egyeztetni a világban való szolgálatot (ez főként a királyi udvarban teljesített szolgálatot jelentett) és a vallási elhivatottságot („santo integrato”). Barbero ezt a jelenséget a világi és egyházi elit teljes összefonódásával magyarázza. A

többi korszakban végig jelen van a szent konfliktusa családjával, de a motívum a 10–11. századtól válik igazán uralkodóvá. Barbero megállapítja, hogy a női szenteknél általában gyakoribb a konfliktus a családdal, mint a férfiaknál: egyrészt a női szentek legendáiban minden korszakban, még a Meroving-korban is, előfordul a szembenállás motívuma, másrészt több női, mint férfi szent legendájára jellemző e motívum jelenléte, főként a középkor második felében. Ezután azonban a szerző minden korszakot külön vizsgálva rövidre zárja magyarázatait: a legendában található konfliktust (vagy ritkábban: annak hiányát) mindig közvetlenül a különböző korszakok társadalmi folyamataira vezeti vissza: ugyanazt a motívumot tehát más és más okkal magyarázza a különböző korszakokban, de ezt valójában nem indokolja. Például az, hogy a női szentek elutasítják a házasságot, és ebből fakadóan konfliktusba kerülnek a családjukkal, Barbero szerint a Meroving-korszakban azzal magyarázható, hogy mivel a családi politika szempontjából a nők kiházásítása volt előnyös (egyrészt így tudtak megerősíteni politikai szövetségeket, másrészt a nők – a férfikkal ellentétben – nem futhattak be igazi egyházi karriert), a család ellenezte nő tagjainak kolostorba lépését. Tehát a szentek a családi politikát utasították el döntésükkel. A Karoling-korban viszont ugyanezt a döntést az udvari kultúra elutasításaként értékeli a szerző, a késő-középkorban pedig mint a női emancipáció egyetlen létező formáját. A férfi szentek esetében sem mindig meggyőzőek Barbero magyarázatai. Bár felvázolja egy-egy korszak fő jellemzőit, néha csak egy-két példával támasztja alá érveit. Például a Karoling-korban a szülők által támogatott udvari kultúra és a szent vallásos ideáljainak éles ellentétét Adalard és Wala legendáival illusztrálja. Csakhogy mennyiben tekinthető az egy szerző tollából származó két Vita a Ka-

roling-kori fő tendenciák megtestesítőjének? Adalard és Wala részt vettek az udvari intrikákban, majd száműzésbe kényszerülve szerzetesek lettek. Amikor a politikai helyzet kedvezőbbre fordult, ismét visszatértek az udvarba – és ezt a legendák írója korántsem ítéli el. Az udvar és az aszketikus életmód konfliktusa tehát nem egy átfogó ideológia része ebben az esetben, hanem egyrészt a két szent viharos karrierjét, másrészt az író (azaz annak a kolostornak az apátja, ahol Adalard és Wala élt) céljait tükrözi.

Barbero sok tényezőt nem vesz figyelembe, amikor magyarázatait megalkotja. Egyrészt míg a szentek legendáiban a szülők minden eszközzel házasságra akarják bírni gyermekeiket, addig a kora-középkor (a 12. századig) a bencés rend kolostorait nagyrészt a szüleik által felajánlott gyerekek népesítették be. Vagyis a legendákban található motívum, amely szerint a szülők nem akarják leányuk vagy fiuk kolostorba lépését, nem feltétlenül magyarázható azzal, hogy a valóságban a középkori családok mindenáron ellenezték, hogy egyes tagjaik szerzetessé váljanak. Bizonyos esetekben valóban előfordulhatott, hogy a leány kiházásítása fontosabb volt a családnak; máskor azonban éppen a család akarata volt, hogy felesleges nő (és férfi) tagjait egy kolostorban helyezze el. Ezt nemcsak gazdasági és egyéb világi érdekek diktálhatta; középkori elképzelések szerint a szerzetesek és apácák imája nemcsak általában az egész közösségnek, de külön a családnak is biztosított túlvilági előnyöket. Tehát korántsem lehet minden esetben élesen elválasztani a szent vallásos és a család világi érdekeit a középkori társadalomban. Elgondolkoztató az is, hogy a konfliktus-motívum igazi virágzása éppen a középkor második felére esik. Ebben a korszakban vált hangsúlyossá az egyén vallásos elhivatottsága, lett fontosabb a szándék a liturgia pontos betartásánál. S ez az a korszak, amelyben a vallásos élet egyre több formája jelent meg, amelyek közül választani kellett, s amelyek egy része (pl. kol-

dulórendek) erős társadalmi ellenállásba ütközött bizonyos rétegeknél. Érthető tehát, hogy a világ és a család elhagyása kiemelt szerephez jut a szentek legendáiban.

Nem veszi figyelembe Barbero azt sem, hogy a valóság és a toposz különbözhet egymástól. Azzal, hogy nem választja szét a szentek életét és a szentek legendáit (*Vitae*), a szerző elmosza a különbséget a között, ami valójában megtörtént vagy megtörténhetett (hozzá kell azonban tenni, hogy ezt néha már nem is lehet biztosan megállapítani), és amit a szentek legenda-írói valamilyen megfontolásból ábrázolni akartak. Ők ugyanis nem pusztán a valóság leírására törekedtek, hanem meghatározott célok motiválták őket. Ezeket a célokat a szerző sokszor nem veszi figyelembe (kivéteklént említhető pl. Szent Ferenc, akinek különböző életrajzaiban különböző formában szerepel a családvaló konfliktus; Barbero összehasonlítja a különféle változatokat). Nem fogadható el az a feltételezés, hogy a legendákban szereplő konfliktusok minden alkalommal meg is történtek: több esetben (pl. Roseline de Ville-neuve, Emilie Bicchieri) bizonyítható, hogy a legenda szerint a családjával elkeseredett harcot folytató szent a valóságban nagyon is a család elképzelései szerint vonult kolostorba. Amikor a szentté avatási per anyagai is rendelkezésre állnak (pl. Assisi Klára), látható, hogy a legenda és a szentté avatási per néha ellentmond egymásnak. Szent Klára esetében például a szülői házból való szökés másként jelenik meg a legendában (itt egy megbízható hölgy kíséri Klárát) és másként a szentté avatási perben (Klára egyedül szökik el, és nincs szemtanú a szökésre: az összes tanú hallomásból tud az esetről). Barbero nem figyel erre a részletre, csak azt állapítja meg, hogy mindkét változatban szó van szökésről, és ebből azt a következtetést vonja le, hogy az valóban megtörtént.

Nem elemzi kellőképpen a szerző azt sem, hogy a szentek legendáinak írói gyakran modelleket másoltak. Még amikor ír is ezekről a modellekről (pl. a 13–15. századot vizsgálva szembeállítja a ferences modellt – heves, sokszor erőszakos, nyilvános konfliktust – a domnikanus modellel – a családon belüli, mérsékeltebb lefolyású konfliktus), végül mindig arra a következtetésre jut, hogy ezek a modellek nemcsak irodalmi jellegűek, hanem maguk a szentek is követték azokat. Azonban itt sem lehet egyszerűen azonosítani a Vita írójának szándékát a valóságos eseményekkel. Természetesen igaz, hogy sok szent már életében bizonyos mintát követett, ahogy ez legendáikból kiderül. De a szent és a legenda írója gyakran konkrét célok érdekében másolt korábbi mintákat. Például Szienai Katalin domnikanus, szent legendájának írói mégis erősen támaszkodtak a ferences modellre, mivel szeretnék volna, hogy egy Ferenchez hasonló karizmatikus szentje legyen a domonkos rendnek is.

Végül meg kell említenünk, hogy Barbero nem elemzi magukat a szövegeket. Minden esetben csak a történetekről ír, de nem az előforduló konkrét szavakról, kifejezésekről és metaforákról. Pedig a szövegek figyelmes elemzésével közelebb lehetne jutni a konfliktus motívum és szerepének megértéséhez a különböző korszakokban.

Barbero könyve mégis fontos munka a szentek legendáival foglalkozó kutatások sorában, hiszen nemcsak gazdag anyagot találhatunk benne, de egyben példája ez a mű annak is, hogy a toposzokat is érdemes vizsgálni, elemezni. A hagiográfiában (és ez igaz egyéb irodalmi műfajokra is) gyakoriak a visszatérő elemek. Értelmezésük fontos feladat, hiszen nem véletlenül használtak bizonyos motívumokat évszázadokon keresztül. Nem elég felfigyelni jelenlétükre, hanem meg is kell magyarázni azt. Barbero könyvét így haszonnal forgathatják történészek és irodalmárok egyaránt.

Berend Nóra